

Sodelovanje s starši v okviru programa vzgojiteljevega dela*

Jože Trček

Leta 1957 je imel Mulock Hauwer v Hamburgu referat o sodelovanju s starši pri prevgajanju mladine, nastanjene v zavodih. Poudaril je, da čutijo resnost tega problema praktiki v vseh državah, a je žal še zelo malo strokovno obdelan. Eksperimentalno imamo do danes samo nekaj manjših analiz, ki so jih opravili Američani. Tisti, ki isčejo kaj več napisanega o tem problemu, bodo hitro razočarani. Vse sodelovanje s starši je doslej še metoda poskusa in zmote, gotovo pa je, da bi se pri svojem delu neplodno omejili, če bi prezrli regenerativno vlogo staršev. Delo z otrokom vodi le v navidezno sterilno adaptacijo, ki v resnici prikriva dejstvo, kako zelo je otrok dezintegriran v svojem psihosocialnem razvoju.

V nadaljevanju je avtor poudaril potrebo po mednarodni izmenjavi izkušenj in proučevanj, da bi s tem čimprej dopolnili pomembno vrzel pri delu z osebnostno moteno mladino. Nujno statistično eksperimentalno dopolnjevanje kliničnih metod pa je zelo težavno in dolgotrajno (v namenu proučevanja ne moremo človeka žrtvovati eksperimentu, eksperimenti na živalih pa niso dovolj aplikativni), niti nimamo še začrtanih splošnih smernic raziskovanja (hipotez).

Namen našega referata je torej praktična izmenjava izkušenj, vendar ne naključnih, temveč usmerjenih po določenem konceptu prevzgojnega programa, kjer ima delo s starši samostojno vlogo, strogo odrejeno mesto in natančno določen cilj. Zaključki pa so hipoteze, ki jih je treba preizkusiti še z drugimi metodami.

Naš prispevek ima naslednje omejitve: nanaša se na primere, ko starši še živijo oziroma živi vsaj eden od staršev in med njim ter otrokom obstaja čustvena vez. Primere, kjer čustvena vez sploh ne obstaja, moramo enačiti s tistimi, kjer starši več ne živijo. Tako pa moramo poudariti, da v večini primerov čustvene vezi obstajajo, čeprav jih navidezno ni. Te skrite čustvene vezi mora vzgojitelj poiskati in jih razvijati.

Za primere, ko starši ne živijo ali med njimi in otroki ne obstaja nobena čustvena vez, lahko damo na podlagi izkušenj samo

* Referat na zveznem seminarju sekcije vzgojiteljev neprilagojene mladine Združenja defektologov Jugoslavije, ki je bil od 1. do 10. avgusta 1962 v Kotoru.

približno mnenje, da zavodi v sedanjih oblikah niso primerni, pomenijo pa često edini izhod za rešitev socialnih problemov preskrbe z obleko, hrano in streho. Vsekakor je za takšne primere rejništvo boljše, vendar ne brez posebne skrbi socialne službe v vsem času doraščanja in osamosvajanja otroka.

Druga omejitev našega referata je v tem, da se nanaša na predpuberteto in puberteto do dobe dozorevanja, ne pa na dobo otroštva in na predšolsko dobo. Adekvatno prejšnji postavki je tudi za te primere rejništvo boljše, ker je danes že nesporno, da zavodi z najboljšo organizacijo in strokovnostjo ne morejo nuditi ustreznih pogojev za pravilno čustveno in socialno rast otroku v zgodnji mladosti.

Tretja omejitev je v tem, da se referat nanaša na otroke z osebnostnimi motnjami, izvirajočimi iz nenormalnega čustvenega razvoja in iz slabih vplivov okolja, ne pa na tiste, ki izvirajo iz organskih okvar, psihoz in epilepsije. Ti primeri spadajo v področje nevropsihijatrije; manj pa v področje specjalne pedagogike.

Že v uvodu pa ne moremo mimo znane Bowlbyjeve študije, ki obravnava čustvene probleme otrok, ločenih od svojih staršev. Čeprav njegovo delo »Materina nega otroka in duševno zdravje« ni bilo sprejeto kot edino pravilno v vseh zaključkih, je vsekakor epohalno delo in ima silne praktične posledice po vsem svetu. Njegove ugotovitve, da se lahko otrok normalno psihično (in celo fizično) razvija samo ob materi in da so pri tem najvažnejša prva leta življenja, so danes že potrjene kot neoporečne resnice.

Vendar pa je potrebno poudariti, da se Bowlbyjeva študija nanaša predvsem na prva leta življenja in ne na poznejši čas. To poudarjam zaradi tega, ker nekateri posplošujejo njegove ugotovitve na vso dobo mladosti in svarijo pred oddajo v zavod celo srednješolske mladine, čeprav je avtor natančno analiziral čas, ko otrok že lahko brez nevarnosti za duševno rast preživi določeno obdobje ločeno od staršev.

Dokler otroku pomeni vsako časovno razmerje večnost, obstaja vedno nevarnost daljše časovne ločitve, ker otrok izgubi občutek varnosti in je s tem hitro prizadeta notranja integriteta. V dobi pubertete in tudi predpubertete je izven nevarnosti, ker ima ča-

sovine pojme že izoblikovane in je čustvena vez kljub fizični razdalji lahko pristno ohranjena.¹

*

V vzgojnem zavodu Frana Milčinskega v Smledniku pri Medvodah s kapaciteto okoli 80 otrok je nastala potreba po sodelovanju s starši kot delu vzgojiteljevega prevzgojnega programa na podlagi rezultatov opazovanja. Ugotavljal smo namreč, da so tisti otroci, s katerih starši smo tesno sodelovali, mnogo bolje uspevali kakor tisti, s katerimi nismo imeli takih vezi. Zaradi tega smo naredili načrt sodelovanja s starši, in sicer načrt vzgojiteljevega dela s starši, da namreč vzgojitelj v svoj program dela vključi tudi sodelovanje s starši.

Prva vzgojiteljeva naloga v tem namenu je bila, da se je neposredno povezal s starši, obiskal dom in se seznanil ter proučil vse življenske razmere otroka in staršev, najprej pa upostavil zaupen kontakt s starši. Če je obstajal kakršenkoli konflikt med starši, otrokom, zavodom, organom socialnega varstva in podobno, je bila vzgojiteljeva naloga najprej v tem, da je konflikte izravnal. V nadalnjem pa so se stiki odvijali z obiski staršev, s pošto, z otrokovimi obiski na domu in s ponovnimi vzgojiteljevimi obiski.

S sistematičnimi stiki in z delom s starši nismo začeli z namenom, da bi vzgojitelj prevzel tudi vlogo socialnega delavca, temveč je šlo le za izvedbo programa vzgojiteljevega dela, za mesto dejavnosti sodelovanja s starši v prevzgojnem programu.

V nekajletni praksi smo prišli do zaključkov, ki so, če že ne več, vsaj smernice za nadaljnje raziskovanje problema in za natančnejše eksperimentalno delo.

V izvajanju tega programa smo hitro spoznali že pričakovanoto dejstvo, da je problem sodelovanja s starši izrazito čustvene narave. Že ob samem sprejemu otroka v zavod nastajajo zelo subtilne situacije, ki dajejo veliko

¹ Pred tremi leti starosti pomeni otroku več kakor dva dni že večnost. Otroki petih let je spodnja meja večnosti približno mesec dni. Nad petim letom starosti že dojema časovno relacijo nekaj tednov, med sedmim in osmim letom pa že do enega leta in več.

V naših zavodih ni nikjer predšolskih otrok, hkrati pa niso nikjer povsem ločeni od živečih staršev nepretrgoma niti eno leto. Največji časovni razmak znaša okoli štiri mesece (med polletnimi in letnimi počitnicami in še v tem času so silno redke izjeme, da otroci ne dobijo obiska ali vsaj pošte od staršev). Zato je tako pogosten pomislek, češ da zavod »a priori« karakterno kvari otroka in ga neživljensko »tipizira«, zelo laičen in zgrenjen, zlasti še, ker ga često izražajo ljudje iz te stroke.

možnost za ponovne čustvene konflikte, s katerimi so že tako obremenjeni otroci in starši.

Starši se čutijo družbeno nadzorovane, kar poraja potrebo po obrambi in nepristnem reagiranju. V oddajo v zavod često privolijo razumsko, a ne čustveno. Ker so pa ti otroci često iz nepopolnih družin, se jih nesrečne matere oklepajo kot edine tolažbe in celo nekritično dolžijo zavod zaradi odvzema otroka. Še pogosteje pa čutijo starši nekaj podzavestne krivde, da je prišlo do potrebe po oddaji otroka v zavod in skušajo to v otrokovih očeh popraviti. Na različne posredne načine ga vabijo iz zavoda in ker po drugi strani otrok tudi sam dolži starše vzroka za oddajo v zavod, čutijo starši še večjo potrebo po rehabilitaciji v otrokovih očeh.

Novo okolje pomeni otroku dvojno čustveno obremenitev. Po eni strani je postavljen pred nove zahteve in večja omejevanja, po drugi pa je zanj novo okolje še brez vsake čustvene vrednosti. Vse mu je odveč, vse vsiljivo in odbijajoče. V tej navzkrižni in zamotani čustveni atmosferi je vzgojiteljeva naloga zelo delikatna.

Glede navezovanja na novo okolje ni vedno toliko težav, ker z dobro razporeditvijo dnevnega življenja in z znanimi pedagoško-terapevtičnimi prijemi lahko vzgojitelj doseže, da otrok začne z vzpostavljanjem čustvenih odnosov z novo okolico (se vživi,² toda ne vedno). Težje in često kompleksno povezano s tem problemom pa je vzpostavljanje potrebnega čustvenega kontakta in čustvenih odnosov sploh z otrokovimi starši in z vsem prejšnjim okoljem.

Medtem ko novo okolje nima za otroka nobene čustvene vrednosti (razne oblube v tem namenu, kot na primer, kaj vse bo imel v zavodu na razpolago, so lahko zelo škodljive, če niso povsem resnične), pa je situacija čisto drugačna s prejšnjim okoljem, ki pomeni otroku vso čustveno bazó. Zlasti je tu še pomemben moment naravne čustvene vezi med starši in otrokom, ki jo ne moremo umetno nadomestiti, kajti otrok je za starše »jaz« v drugi osebi.

V novem okolju lahko vzgojitelj pomeni enakovreden objekt z vsem novim, kar naj otrok sprejme kot svoje. Vzgojitelj ima celo

² Koliko časa rabi otrok, da se vživi, je odvisno od mnogih faktorjev in je zato individualno zelo različno. Neko približno povprečje pa moremo izluščiti iz raznih tujih publikacij, da se namreč to zgodi do četrtega meseca. Še bolj pa se lahko opremo na dognanja domačih doigračnih praktikov, ki postavljajo za zgornjo mejo nekoliko krajsi čas, in sicer tri meseca. To vprašanje je v praksi zelo pomembno zlasti za diagnostično triažne domove, da namreč že prej pošljejo otroka na ustrezeno mesto, preden vzpostavi popolne čustvene odnose z okolico na triaži.

neko prednost pred ostalim novim okoljem, ker kot strokovnjak pozna poti do vzpostavitve čustvenih vezi in lahko doseže, da otrok njega najprej sprejme v svoj čustveni inventar. S prejšnjim okoljem je situacija mnogo težja, kajti vzgojitelj se mora vključiti v intimni čustveni odnos med starši in otrokom, a ta odnos je po naravi nedeljiv. Praksa kaže, da mora poseči vzgojitelj v ta intimni odnos, ker se sicer zgodi, da otrok ali sploh ne začne z razvijanjem novih pozitivnih čustvenih odnosov (se ne živi) ali pa zelo dolgo časa ne sprejme čustveno novega živega in neživega okolja. Če sam še vodi čustvene odnose s starši in mu je vsa njihova ljubezen zagotovljena v zaželeni meri, razvrednoti ves svoj napredok in uspeh in se često ne premakne z mrtve točke. To se ne dogaja samo v predpuberteti, temveč celo v pozni puberteti. Ta pojav je s psihološkega vidika tudi razumljiv, kajti pri otroku sta čustvo in razum enovita in še ne ločljiva. Mlajša doba je sploh doba prispolob, barv ter kontrastov in otroku pomeni čustvena zadovoljitev vse, kar rabi. Razum pred puberteto še nima nobene prave suverenosti, v celoti pa se čustveni svet nikoli ne loči od razuma, le da govorimo pri zrelih intelektualcih o intelektualnih čustvih. Ker pa pri osebnostno motenih otrocih povzročajo dezintegracijo prav čustvene pomanjkljivosti, moramo najprej urejevati njihov čustveni svet in šele preko njega usmerjati razumsko urjenje. Čustvenost pa lahko otroku urejuje samo tisti, ki mu pomeni čustveno vrednost.

Pridobitev pravilne čustvene veljave pri otroku, potrebne za terapevtično integriranje v psihosocialnem razvoju, je jedro dela s starši. Gre predvsem za način pridobitve otroka do prave mere, ki zagotavlja pogoje trajnega pozitivnega vpliva na otrokovo notranjo rast.

Problem ni toliko v tem, kako otroka pridobiti, temveč v tem, kako ga pridobiti do prave mere. S posebno pozornostjo in z izpolnjevanjem izjemnih želja ga lahko neposredno navežemo in popolnoma čustveno okupiramo, toda tako navezovanje ne vzdrži kritike, kajti tega ni možno doseči z vsakim otrokom, docela nemogoče pa je tako navezovanje pri skupini otrok. Če navežemo le energa, se drugi čutijo prikrajšane in reagirajo z odklonom. Razen tega pa je možno navezati le tistega, pri katerem so vezi med njim in starši bolj šibke ali pa jih sploh ni.

Popolna čustvena okupacija pa ima še druge nevarnosti. Dogodi se, da se že tako slabe vezi med starši in otrokom še bolj oslabijo ali celo pretrgajo. Tedaj otrok zahteva od vzgojitelja vse, kar je prej zahteval od staršev. V najbolj idealnem primeru, ko

bi vzgojitelj vso to obremenitev tudi prevzel nase in otroka še razumno omejeval, česar starši niso znali, ostane še vedno vprašanje, kaj bo z otrokom, ko bo zavod zapustil. Otrok se bo namreč vračal in vzgojitelja izsiljeval. Ker se ga bo vzgojitelj skušal znebiti, bodo nastale zelo kritične situacije z novimi čustvenimi konflikti, ki so lahko kljub dobremu dotedanjemu napredku usodni za otrokov nadaljnji razvoj.

Ker med vzgojiteljem in otrokom mora obstajati neko čustveno razmerje, ne da bi vzgojitelj otroka popolnoma čustveno okupiral, niti da bi se zaradi tega zrahljale čustvene vezi med starši in otrokom, nastane vprašanje, kaj naj vzgojitelj pomeni otroku v čustveni sferi, kako vzpostaviti pravo mero, da otrok ne bo vzgojitelja onemogočal s prevelikimi zahtevami.

Pot do pravilnega čustvenega razmerja je v tem, da naj postane vzgojitelj del otrokovega čustvenega okolja, in to ne samo novega, temveč v prvi vrsti prejšnjega. To pa vzgojitelj doseže s tem, da najprej dobro prouči otroka samega in nato otrokovo domače okolje. V tem namenu mora obiskovati otrokov dom in se seznaniti z vsem živim in neživim okoljem, ki otroka čustveno veže. Pri tem je pomembno, da tudi vzgojitelj to okolje razumevajoče sprejme, ne glede na to, koliko je siromašno ali propadlo. Tako bo tudi otrok njega sprejel kot del svojega domačega okolja. Vzgojitelj tedaj ne pomeni otroku le pasivnega okolja, temveč živo, dinamično okolje, ker lahko otroka vsak hip veže na prejšnje okolje z besedo, saj le-tega pozna. Vzgojitelj postane nekakšen kanal, po katerem lahko dobi in celo mora dobiti otrok posreden kontakt z osnovno čustveno bazo. To čustveno razmerje pa daje možnost zelo močnega vpliva na otroka.

Čeprav bi se zdelo vprašanje, kdaj naj vzgojitelj obišče otrokov dom, še tako formalistično, je vendar stvar drugačna. Dokler namreč otrok živi čustveno samo še v prejšnjem okolju, naj vzgojitelj ne hiti z obiskom njegovega doma. Šele ko otrok že vzpostavi neke pozitivne čustvene odnose z novim okoljem, lahko vzgojitelj obiše njegov dom, ker sicer lahko otrok prav zaradi tega vzgojitelja še bolj odkloni, saj se »vtika« v njegov čustveni zaklad, s katerim nima novo okolje še nobene podobnosti. O tem, po kolikem času otrok že vzpostavi čustvene odnose in nastane s tem nujnost vzgojiteljevega obiska na domu, smo že spregovorili. Predhodna priprava za otrokov odhod v zavod in odhod sam pa je zadeva socialnega delavca.

Prevzgoja pomeni razvijanje novih odnosov do sebe in do okolja. Ves razvoj novih odnosov pa mora izhajati iz vseh prejšnjih

doživetij in izkušenj ter iz celote, tudi iz podzavestne osebnostne strukture ter stopnje čustvene, socialne in intelektualne zrelosti. Osebnostne motnje po navadi ne zavirajo usodneje intelektualni razvoj, ovirajo pa čustvenega in socialnega. Čustveni in socialni razvoj pa sta si zopet soodnosna in v večini primerov iztirja socialno rast čustveni primanjkljaj. Brezizjemno pa, kakršenkoli naj je bil čustveni razvoj otroka do sprejema v zavod, le-tega ne moremo vrednotiti. Naša vzgoja se nikoli ne začne od začetka, saj bi to pomenilo, da našega otroka enačimo s praočlovekom, ki ga povsem obvladujejo instinkti, ali s človekom, ki ni imel nikoli stika s civilizacijo. Mi torej v vsakem primeru vzgojo le nadaljujemo — gradimo na vsem doslej doseženem. Posebna komponenta pri naši vzgoji pa je, da zdravimo tisto, kar je nezdravo za otroka samega in za njegovo okolico.

Če torej gradimo na vsem doslej doseženem, nesporno sledi, da se mora vzgojitelj vključiti v vrsto razvojnih činiteljev tako, da ga otrok sprejme za svojega, in to ne samo v trenutku prvega kontakta z njim, temveč ga mora sprejeti v svojo osebnostno strukturo zavesti in podzavesti v celotnem časovnem obsegu.

Z nekega vidika lahko to načelo utemeljujemo že po sami analogiji z umskim razvojem (šolanjem). Pri tem namreč vedno ugotavljamo otrokovo znanje in na podlagi tega sestavljamo nadaljnji načrt umskega urjenja. Tu smo si edini, da ne gre brez individualnega dela ali vsaj brez izdatne individualne pomoči, če hočemo pripeljati posameznika do vsaj najmanjše stopnje izenačenja in s tem do možnosti za kolektivno delo. Tudi je pri umskem delu to veliko laže doseči, ker je umsko delo od vsega začetka pri vsakem otroku mnogo manj individualno. (Mislimo namreč na sistematično umsko delo, ki ga opravlja šola, a šola je vedno izven družine in sloni na kolektivnem delu.) Zaradi tega tudi nima umsko delo tako izrazitega individualnega pečata, kakor ga ima čustvena rast v posameznih družinah. Razliko še bolj popresti to, da imamo otroke v enem zavodu iz vse republike, kar se pa v šolah ne dogaja.

Iz navedenega pa že dobimo okviren odgovor, kakšni čustveni odnosi naj se vzpostavijo med vzgojiteljem in otrokom glede na živeče starše. Vzgojitelj ne sme poskušati starše zamenjati, mora jih le nadomeščati. Otrok ne sme videti v vzgojitelju svoje starše, mora pa v njem najti tisto, kar manjka pri starših in družini. Če na primer otrok nima očeta, je potrebno, da vzgojitelj nadomesti očetovo figuro, kajti otrok rabi zlasti v pubertetni dobi za pravilen čustveni

razvoj avtoritativno moško figuro za svojo identifikacijo v socialnem okolju. Prav tako mora vzgojitelj nadomestiti pomanjkljive kvalitete staršev, kot so na primer odločnost, samostojnost, materialno in moralno poštěnost in podobno, ne sme pa poskušati staršev zamenjati in otroka v celoti čustveno okupirati, ker bi ga s tem iztrgal iz njegove celote in nujno omajal njegovo integracijo.³

Prav tako kot mora vzgojitelj pomeniti otroku po eni strani nekakšen čustveni transformator, pa mora po drugi strani pomeniti tudi za starše čustveno vrednost. To pa je laže doseči z obzirnimi stiki s starši, da le-ti spoznajo, da vzgojitelj otroka kljub vsem težavam ne odklanja niti ga ničesar ne dolži.

Tako vzpostavi vzgojitelj čustveni trikot v obeh smereh. Otrok je navezan na starše neposredno in po vzgojitelju, starši pa prav tako na otroka tudi vsaj v neki meri preko vzgojitelja. Pri nekaterih globlje motenih otrocih se proces razvijanja novih odnosov ne premakne z mrtve točke, dokler niso vzpostavljeni omenjeni čustveni odnosi.

Čeprav ima vzgojitelj v tem čustvenem trikotu najmanjšo vrednost, pa ima zelo pomembno usmerjevalno vlogo. Staršem mora dajati pobude glede njihovega čustvenega izživljanja z otrokom in jih posebno obzirno opozarjati na potrebljeno čustveno omejevanje v primerih, če otrok vztraja na slabih poteh.

Ko so vzpostavljeni omenjeni čustveni odnosi, ima vzgojitelj s tem pogoje za vzpostavitev posebne individualne čustvene atmosfere z otrokom. Gre za tak čustven odnos, ki zagotavlja trajen pozitiven vpliv na otroka. Vzpostavitev individualne psihosocialne atmosfere z vsakim otrokom pa je nepogrešljiva, ker pri osebnostno motenih otrocih še daleč ni mogoče doseči vsega s kolektivnimi vzgojnimi metodami. Hkrati ima vzgojitelj tudi možnost, da vodi otroka v psihosocialni dinamiki skupine, v katero je otrok vključen. Pri uporabljanju vzgojne moči kolektiva pa zopet vodi otroka v dinamiki skupinskega življenja in sledi integraciji posameznika, upoštevajoč specifičnosti individualne psihosocialne atmosfere, ki naj je rezultat pravilno vzpostavljenega čustvenega razmerja med starši, otrokom in vzgojiteljem.

Praksa kaže, da mora to delo opravljati vzgojitelj sam in ne po socialnem delavcu.

³ V praksi hočejo mnogi sicer dobrati in prizadevati vzgojitelji z bogato srčno kulturo najprej doseči ravno čimvečjo čustveno okupacijo. Neredki so celo primeri tekmovanja med pedagogi, koga bo imel otrok »najrajši«. To tekmovanje ali celo »kupovanje« ljubezni otrok z raznimi darili in popuščanjem skriva pod plaščem vdanosti delu in starševski skrbi za »domskega« otroka, zelo negativno jedro in je lahko celo neposreden vzrok otrokovega poznejšega propaganja.

Socialni delavec nima vsakodnevnih stikov z vsakim gojencem in zaradi tega ne more stalno voditi individualnih čustvenih odnosov otrok, zlasti pa ne more usklajati le-teh s skupinsko dinamiko kolektiva, v katerem otrok živi. Prav tako socialni delavec ne more posredovati vzgojitelju vseh važnih drobnih momentov domačega okolja. Izkušnje potrjujejo, da ne more kakšna tretja oseba posredovati vzgojitelju vseh subtilnih momentov čustvene baze otrokovega domačega okolja, ampak lahko le vzgojitelj sam neposredno vidi tisto, kar je za njegovo delo najpomembnejše in tudi samo tako se vzgojitelj lahko vključi v otrokovo prejšnje čustveno okolje.

Pri tem pridejo do izraza konkretni postopki in metode dela z otrokom, kajti čeprav je cilj vseh, ki delajo z otrokom, isti in čeprav so si metode dela vseh skladne, je še vedno neposredno delo vsakega vzgojitelja od primera do primera povsem samosvoje in različno. To dejstvo pa še posebej izklujuje možnost, da bi vzgojitelj vodil stike s starši samo po socialnem delavcu, kajti le vzgojitelj sam lahko vidi vse, kar je za njegov način dela najpomembnejše.

Če bi imel vzgojitelj nalogu, da integrira otroka v socialno okolje samo z organizacijo sistematičnega kulturnega vzgojnega okolja, da bi bil namreč samo normativni pedagog, socialni delavec, pa da bi bil terapeut, ki bi gradil nove odnose tudi z neposrednim vplivom na globino otrokove osebnosti, bi zadostovalo, da ima stike s starši samo socialni delavec. Toda te naloge socialni delavec v primerih, ko je otrok že oddan v zavod, nima, niti nima vzgojitelj samo normativne pedagoške vloge.⁴

Če bi socialni delavec vzpostavljal z vsakim otrokom rekreativno psihosocialno atmosfero ter jo vodil in usklajeval z življenjem dinamike kolektiva, bi to zmogel le za zelo omejeno število otrok. To bi pomenilo, da naj bi imel socialni delavec samo okoli deset otrok, kar pa je v nasprotju z današnjo realnostjo, ker bi zavod s 100 otroki rabil deset socialnih delavcev, hkrati pa bi bil tak socialni delavec v najbolj strokovnem pomenu besede vzgojitelj.

Seveda s tem ne mislimo zanikati potrebe po socialni službi v zavodih z osebnostno

⁴ To pri nas ni več samo koncept teorije, temveč živa praksa, kajti skupina ortopedagoške na VPS, ki naj rekrutira vzgojiteljski kader, ima bogat program študija specialnih predmetov, kot so mentalna higiena, psihopatologija, nevropsihijatrija, anatomija, fiziologija, obča in specialna psihologija in drugo. Samo normativnemu pedagogu ves ta specialni študij ni potreben oziroma bi bil takšen pedagog za današnji čas preveč univerzalen, pre malo specijalist in zato manj uporaben.

moteno mladino. Nasprotno, danes je zavod brez socialne službe že skoraj nesmisel. To zavodi sami najbolj občutijo in si tudi na razne načine pomagajo, da bi ostali kader do neke mere nadomestil socialnega delavca, kolikor le-tega nimajo, toda naš namen ni opredeljevati socialno delo, temveč opredeliti mesto in način vzgojiteljevega dela s starši v celotnem programu prevzgoje osebnostno motene mladine.⁵

Pri delu s starši mora vzgojitelj vzpostaviti še drugi odnos, ki ima tudi pot trikota med otrokom, njegovimi starši in vzgojiteljem, in sicer je to razumski trikot. Vzpostavitev le-tega je mnogo lažja naloga, ker so si starši in vzgojitelji vedno edini, kaj je treba doseči z otrokom. V tem trikotu je najpomembnejši člen vzgojitelj, kajti on mora voditi otroka neposredno in po starših po svojem konceptu. Nikoli pa ne smejo na enak način otroka voditi še naprej starši sami, to je neposredno in po vzgojitelju. Ta težnja se zelo rada pojavlja pri izobraženih starših. Taki starši hočejo vzgajati otroka še naprej sami, zavod in vzgojitelj pa naj predstavljata le nekak »memento« v konkretni obliki, na kar so otroka že prej opozarjali. V tem primeru nima bivanje otroka v zavodu skoraj nobenega pomena.

Vzgojitelj mora doseči, da starši popolnoma izročijo otroka njemu in da je vzgojitelj v tem pogledu najkompetentnejša oseba. Seveda pa iz prej povedanega sledi, da to ne zadostuje, temveč je potrebno vzpostaviti tudi čustveno razmerje, kajti čeprav vzgojitelj ne pomeni otroku najvažnejšega čustvenega objekta, ima vendarle moč v otrokovem čustvenem svetu, česar se otrok tudi zaveda. Ta vzgojiteljeva moč pa se mora kazati pri usmerjanju in potrebnem omejevanju zlasti v primerih, ko starši nekritično obsipajo otroka z ljubeznijo. Vzgojitelj mora tedaj pripraviti starše, da otroka načrtno čustveno

⁵ Kaj je dolžnost vzgojitelja in ne socialnega delavca, smo opredelili natančneje zaradi tega, ker je pri nas razširjeno mišljenje, da naj ima stike s starši samo socialni delavec, to pa iz domneve, češ, če več ljudi brska po intimni družinski problematiki, lahko to poslabša situacijo in otežkoča delovne uspehe. Vendar ta domneva prehaja pri našem delu v svoje nasprotje, kajti pri prevzgajanju v zavodu je za vzgojitelja jedro problema otrok in njega naj ne razdvajajo preštevilni posegi v njegov čustveni ambient, toda vzgojitelj mora to nedvomno storiti in k temu pritegniti starše. Drugo pa je problematika sanacije družine, ki je torišče socialnega dela. Prav tako je nekaj drugega psihoterapija v ambulantni obliki, kot jo poznamo na Zahodu (medicinsko-psihološke svetovalnice in podobno). To pa niso vzgojni zavodi in nimajo vzgojiteljev, kader pa je povsem terapevtičnega značaja. V tej ekipi ima seveda stike s starši samo socialni delavec in je tudi njegova vloga predvsem terapevtična,

omejujejo, kajti brž ko otrok začuti čustveno omejitev, se takoj začne boriti za pridobitev izgubljenega. Za dosego tega je pripravljen prenesti tudi nekaj napora in to pripravljenost za prenašanje naporov lahko vzgojitelj usmeri na posredno pot, to je na pot konstruktivnega dela.

Če tega vzgojitelj ne doseže, otrok ne bo čutil potrebe po razvijanju novih odnosov, kajti vse, kar ga osebno zadovoljuje, tudi ima. Fizična ločitev od staršev ga toliko ne prizadene, ker ima dobre časovne predstave in vidi konec bivanja v zavodu prej ali slej. V primerih hujših kriz pa še samovoljno pobegne ali prefinjeno zvabljajo starše na pogostne obiske in s tem izsili čustveno zadovoljitev.

Pridobitev čustvenega vodstva je za vzgojitelje precej težavna in delikatna naloga tudi zaradi tega, ker starši često hočejo obdržati otroka za sebe, četudi privolijo ali celo sami predlagajo oddajo v zavod. To privoljenje je po navadi razumsko, a ne čustveno. Posledice tega so, da otroka na razne posredne načine vabijo domov, kar otrok dobro razume in začne iz zavoda uhajati. Starši nato predlagajo odločne ukrepe za preprečitev pobegov ali celo dolžijo zavod slabega nadzorstva, hkrati pa otroku kažejo vso srečo, ker je spet med njimi, čeprav je brez dovoljenja prišel domov. Starši se najpogosteje tega ne zavedajo, toda otrok takoj občuti, da je dobrodošel.

Prav tako pa je čestokrat potrebno pri prevzgajanju naših otrok pospeševati tudi čustveno izživljanje med otrokom in starši, zlasti v primerih, ko starši otroka preveč zanemarjajo. Vendar so taki primeri med našo zavodske populacije razmeroma redki, niti ne pomeni reševanje teh problemov s strokovne plati kakšne posebne težave, ker se to takoj opazi in otrok tudi sam natančno pove, kaj želi. Čustveno omejevanje pa je mnogo bolj skrito in delikatnejše ter teže dostopno tuji osebi, zaradi česar smo se v referatu posvetili temu vprašanju. V celotnem konceptu pa seveda to pomeni, da gre hkrati za omejevanje in za pospeševanje čustvenega izživljanja med starši in otroki, ki naj ga vodi vzgojitelj. Prav v tej dialektični poziciji mora vzgojitelj postati strokovnjak; če že ne umetnik.

Pri sodelovanju s starši mora vzgojitelj paziti še na nekaj, kar je v naši praksi pogosto zgrešeno, to je enostransko diagnosticiranje naših otrok. Napačno delamo, ko iščemo vzroke za otrokov nenormalni razvoj v neprimernih razmerah družinskega življenja, česar so krivi starši. Medtem ko imamo za otroka dovolj razumevanja in strokovnosti, pa kaj hitro obsojamo starše po strogi logiki vzroka in posledice. Zaradi takih po-

gledov, v katere speljejo vzgojitelja že obstoječi dosjeji, nastajajo težave metodične narave. Brž ko na primer izobraženim staršem v kakršnikoli obliki namignemo na vzrok za otrokovo motnjo v njihovem načinu življenja, že smo pri njih povzročili odklon. To pa ima takoj posledice tudi pri otroku, četudi smo starše uspeli spet pridobiti. Tudi starši namreč ne morejo biti do otroka samo razumski, ker jim je otrok predvsem čustven objekt, razumsko pa jim je vedno breme. Starši zato tudi otroku pokažejo odklonilen odnos do zavoda in brž ko otrok to opazi, zasovraži z vso efektivnostjo vse, kar je prej še prenašal kot nekakšno življenjsko nujo.

Po drugi strani je ta moment še pomembnejši pri preprostih starših, katerih življenjska zgodovina je često še bolj trpka, kakor zgodovina njihovih otrok. Take starše ne moremo dolžiti za težave njihovih otrok, čeprav diagnoze naštevajo realne in natančne vzroke v njihovem načinu življenja. Ti starši so nudili otroku vse, kar so mu mogli nuditi; zaradi tega jih moramo gledati z istimi očmi kakor njihove otroke, ne pa po skopi logiki kavzalnosti.⁶ Nedosledno je, da gledamo otroka kot nesrečen nasledek neurejenih, nepoštenih in nemoralnih staršev, marveč moramo tudi starše gledati z istimi očmi.

Morda se v tej enostranosti nekoliko odraža današnji čas, ko v vsespolnici skrbi za mladino pozabljamamo na potrebe in želje odraslih. Koristno je, da pri pomoči otrokom enako pomagamo tudi staršem, ker s tem starše pridobimo, kar je za prevzgojo otroka često odločilnega pomena. To je torej obratna pot k istemu cilju pri vzpostavljanju potrebnih čustvenih odnosov med vzgojiteljem, starši in otrokom. Končno se moramo zavdati, da dandanes tudi starši hočejo življenje zase in da ne živijo samo za otroke, kar je bilo običajno še v polpretekli dobi. To je nov družben pojav, ki spreminja pojmovanje no-

⁶ Iz teorije osebnosti (Adler, Künkel) nam je znano, da človek kot objekt in subjekt ni hkrati podrejen samo zakonom kavzalnosti, temveč je kot subjekt prvenstveno pogojen finalno in vsa realnost zunanjega sveta deluje na subjekt kot povod, na katerega človek odgovarja finalno. V resnici je to proces zunanje dialektike človeka z okoljem in čeprav še tako izrazito teoretične narave, ima neposredne posledice v našem konkretnem delu, ker preveč kavzalno gledamo pojav na relaciji: starši — osebnostno moten otrok. Tudi mi nimamo namena kakorkoli ugotavljati odgovornost staršev po obstoječih pravnih predpisih, temveč hočemo izluščiti le pravilno metodično načelo za vzgojiteljevo delo pri sodelovanju s starši. Koristnost takega načela pa nam potrjujejo tudi najnovejši znanstveni izsledki (Bowby), ki ugotavljajo, da mnogi starši niso sposobni nuditi otrokom ustreznih pogojev za njihovo osebnostno rast prav zaradi tega, ker teh pogojev sami niso imeli v svoji mladosti.

v ega načina življenja in je danes že splošna družbena značilnost. Ta splošen premik družbe zavesti moramo upoštevati pri prevzemanju naših otrok in imeti vedno pred očmi, da imajo tudi starši pravico do svojega življenja in da ni njihova dolžnost samo žrtvovati se za otroke.⁷

P r i m e r i. V ponazoritev navajamo tri primere, ki niso izjemni niti izbrani, temveč tipični samo toliko, da z različnimi uspehi osvetljujejo obravnavano problematiko. Poudarjamo pa, da bi za zgoraj navedene ugotovitve lahko služili skoraj vsi primeri, ki smo jih obravnavali v zavodu v dobi več kakor leto dni.

1. p r i m e r : 13 let stara posvojenka je ostala sama z očimom, ker ji je umrla маčeha. Očim je posloven človek, materialno dobro stoeč in slepo navezan na pastorko. Ko je deklica popolnoma propadla v šoli in v porašanju doma, je prišla v zavod preko triaže.

Problem nam je postal zelo hitro jasen, da namreč očim ni bil sposoben razumskega tehtanja situacije. Skušali smo mu dopovedati, naj kontrolira svojo vseodpuščajočo ljubezen z neprestanimi obiski in darili, vendar tega ni zmogel. Niti naš pritisk nanj ni bil uspešen, ker je posvojenki takoj pisal, da bi rad prišel na obisk, a da mu to mi prepričujemo.

Ker je deklica vedela, da ji je vsa očima ljudi zagotovljena ne glede na njene uspehe, ni v ničemer napredovala. Zaradi stalnih naših zahtev in pričakovanj je začela kazati že prav abnormalne poteze, ko se je na primer javila kot tatica in natančno povedala, kam je dala pogrešan predmet, čeprav smo naknadno ugotovili, da ni imela nič opravka z manjkajočimi stvarmi. Z vsemi naporji v dveh letih nismo dosegli skoraj nobenega uspeha in prav očitno samo zaradi tega, ker očim zaradi slepe navezanosti na-

⁷ Ugovori, češ da imamo danes vse več primerov, ko se hočejo starši otroka znebiti zaradi svoje lagodnosti ali iz materialnih ozirov, niso v nasprotju z našim stališčem, ker mi že iz tega izhajamo, da je treba vezi med starši in otrokom pospeševati in nikoli starše zanemarjati. Ta zahteva je v resnicici poudarjena v vsem našem izvajanjtu in če bi hoteli mnenje še bolj pospoliti, naj poudarimo, da je treba v vseh oblikah socialne dejavnosti vedno težiti k temu, da družine čim bolj povezujemo in utrjujemo, nikakor pa ne, da jih fizično razdvajamo že pri prvih znakih notranjega razpadanja. Še manj je sveda to oportunitet, temveč je to smisel za realnost in za splošne razlike v notranji dinamiki družine. Gre torej za to, da če se nekaj novega nepravilnega pojavi, je treba to najprej akceptirati kot realno danost in na podlagi njenih atributov napraviti načrte za reševanje, ne pa se postaviti v pozicijo negacije.

njo ni mogel razumeti naših nasvetov. Za nas pa je bil problem tako razviden, da je že celo razredni kolektiv obsojal očimovo nekritičnost kot vzrok dekličine stagnacije.

2. p r i m e r : 13 let star fant, obrtniški starši, urejeni in delavni, materialno dobro stoeč, pretirano zaverovani v svoj posel, zaradi česar so vzgojo zanemarili. Otrok je popolnoma propadel v šoli, se predajal potepanju in delinkventnim dejanjem.

Ko je prišel v zavod, je hotel po vsej sili izsiliti odpust domov. Stalno je uhajal in na potepanju počenjal delikte brez vsakega čuta za moralne obveznosti.

Vzgojitelj je povabil starše na razgovor, razen tega pa tudi sam obiskal dom, natančno proučil vse vplive in uspel starše pridobiti za čustveno omejevanje otroka. Ker so stvar dobro razumeli, so prenehali s pogostnimi obiski in darili in tako dobesedno jemali vzgojiteljev nasvet, da so celo sami poklicali na pomoč organe LM, ko je otrok spet potrgnil domov.

Ker so se starši dosledno držali vzgojiteljevih nasvetov, se je otrok neverjetno hitro poboljšal, vendar samo v vzgojnem pogledu, medtem ko v šoli še vedno ni napredoval. Ko so starši opazili vzgojni napredok, so mu takoj spet naklonili vso ljubézen. Očitno je bilo, da jih šolski neuspeh ni motil.

V ponovnem razgovoru s starši je oče med drugim pojasnjeval, da je sin v rani mladosti padel na glavo in da v šoli zaradi tega ne bo nikoli dobro izdeloval. Hkrati je oče tudi bežno omenil, da niti sam ni končal več kakor dva razredna osnovne šole, a se je vseeno v življenju dobro znašel.

Nam je bilo sedaj jasno, da sin ni padel na glavo, temveč si je oče to izmislil v opravičilo za dozdevno, po njem podedovano manjšo umsko sposobnost. Vsi izvidi in opazovanja pa so dokazovali, da je sin inteligenčno povsem normalno povprečen in da ne drži niti neprikrivano očetovo mišljenje, da je sin dedno umsko manj sposoben.

S tem spoznanjem smo sedaj razvozali samo polovičen otrokov uspeh (samo vzgojni), kajti oče mu šolskega neuspeha očitno ni zameril zaradi tega, ker je bil pač prepričan, da otrok tega ne zmore. Zato mu je tudi takoj spet naklonil vso pozornost in ljubézen, brž ko je opazil vzgojni napredok.

Ob ponovnem stiku smo očetu pojasnili, da so sinove sposobnosti povsem normalne in da mora zahtevati od njega tudi šolski uspeh. Posredovanje tega podatka je očeta silno razveselilo (!) in takoj je obljudil vso pomoč pri nadaljnjem delu z otrokom.

Otrok je še naš gojenec. V bodoče smo dokaj gotovi, da bo dosegel tudi zadovoljiv šolski napredok, ker smo do kraja opravili

potrebno delo s starši. Primer pa je zlasti nazorjen v tem, ker je dosedanji uspeh samo polovičen in spet je v ozadju samo čustveni problem, ozko povezan s starši.

3. primer: 14 let star fant, mati je delavka, ločena, delavna in skrbna žena, tako slepo navezana na otroka, da se je le s težavo odločila za oddajo v zavod. Šele ko ji je fant odpovedal vsakršno ubogljivost, docela zanemaril šolo in se predal delinkventni dejavnosti, je privolila v oddajo v zavod.

Po oddaji je sina obiskovala vsak teden in ga obsipala z darili tako, da se je fant že dobesedno najedel njene ljubezni. Začel se je izogibati in jo ob obiskih celo žaliti (puberteta). V šolskem delu in tudi v vzgojnem pogledu ni bilo nobenega napredka.

Stopili smo v stik z materjo in ji svetovali čustveno omejevanje. Težko je razumela, še teže pa se je naših navodil držala, vendar dogovora ni prelomila. Sinu je odločno pisala, naj si ničesar več ne obeta od nje, niti obiska in niti daril, dokler ne dobi od zavoda sporocila, da je napredoval.

Z vzgojiteljem je mati stike obdržala in neprestano tožila, da jo to premagovanje, ker ne obiskuje sina, toliko stane, da že obupava nad življenjem. Vzdržala je le zaradi moralne podpore, ki ji jo je nudil vzgojitelj.

Rezultat pri otroku je bil naravnost prenenetljiv. Medtem ko pred tem v enem letu in pol ni bilo opaziti skoraj nobenega napredka, se je sedaj v nekaj mesecih pokazal zelo lep uspeh. Tudi razred je izdelal, čeprav je imel še tik pred tem same nezadostne ocene.

Povzetek

Pri prevzgoji osebnostno motene mladine morajo sodelovati tudi starši v vsem času otrokovega bivanja v zavodu. Vzgojiteljeva naloga pa je, da vodi starše pri tem sodelovanju.

V okviru prevzgojnega programa, ki ga uresničuje zavod, mora koordinirati delo s starši vzgojitelj sam in ne samo s pomočjo socialnega delavca. Z gojencem mora vzpostaviti rekreativno individualno čustveno atmosfero in jo usklajevati s psihosocialno dinamiko kolektiva, v katerem otrok živi. Prvi pogoj za to pa je, da vzgojitelj doseže čustveno kontinuiteto vsega otrokovega čustvenega zaslada. Otrok mora sprejeti vzgojitelja v svoj naravni čustveni inventar, česar pa ni mogoče doseči brez neposrednega vzgojiteljevega stika z otrokovimi starši in z vsem prejšnjim okoljem, ki pomeni otroku naravno čustveno bazo.

Vzgojitelj mora doseči trikotno interakcijo med seboj, otrokom in njegovimi starši.

Ta interakcija mora biti razumska in čustvena.

V razumskem trikotu je jedro in pobudnik vzgojitelj, njegova učinkovitost je usmerjena neposredno na otroka in še posredno po starših. Docela je treba izključiti možnost, da bi otroka še naprej vodili starši sami, ko je otrok že prenesen v zavod. Kadarkje se takšna težnja pojavi, jo mora vzgojitelj preprečiti.

V čustvenem trikotu ima vzgojitelj usmerjeno vlogo, medtem ko so po pomenu najvažnejši starši in prejšnje okolje, otrok pa mora črpati čustveno hrano neposredno od njih in po vzgojitelju. Zaradi tega je tudi potrebno kontinuirano vzdrževati stike z otrokovim domom.

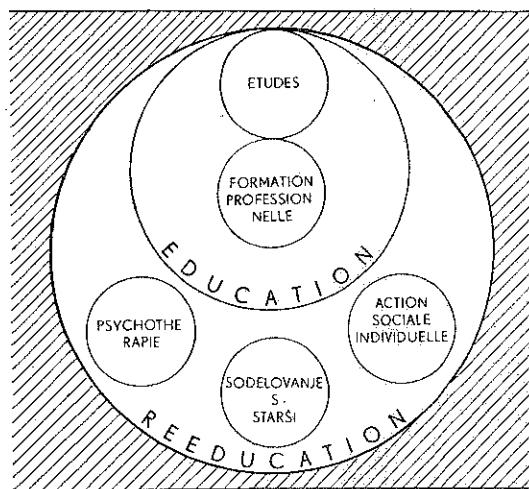
Delo s starši je izrazito čustvene narave, zaradi česar mora vzgojitelj pomneniti otroku čustveno vrednost. V celotnem prevzgojnem procesu pa je najtežji problem pridobiti pravo mero čustvene vrednosti, ki daje pogoje za trajen pozitiven vpliv.

Otrok mora najti v vzgojitelju čustveno oporo, vendar se mora vzgojitelj izogibati popolne čustvene okupacije otroka. Predstavljalji mora le nekakšen čustveni transformator za otrokovo naravno čustveno bazo, ker le tako lahko urejuje njegovo čustveno iztirjenost.

V celotnem prevzgojnem programu ima sodelovanje s starši prav tolikšno vlogo kakor psihoterapija ali individualno socialno delo, ali morda celo večjo.

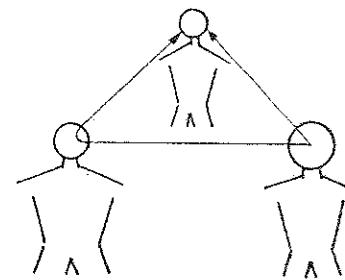
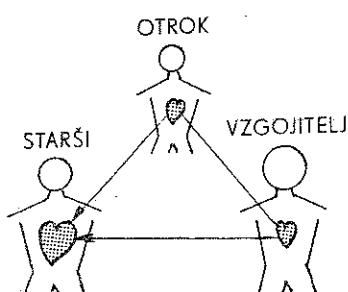
Če imata v vzgojnem programu samostojno vlogo privajanje-učenje (etudes) in poklicno usposabljanje ter v prevzgojnem programu še psihoterapija in individualno socialno delo, potem ima prav tako tudi sodelovanje s starši samostojno vlogo.⁸

⁸ Cycle d' études européen sur la rééducation en internat des mineurs délinquants — Dunaj, 27. september — 9. oktober 1954 (organiziral ga je evropski biro OZN).

Pravilni čustveni in razumski odnosi med otrokom, starši in vzgojiteljem

(Prikaz s skicami)

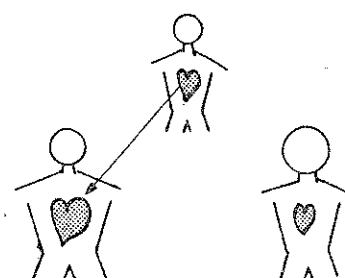
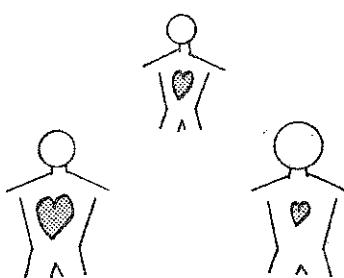

Pravilni čustveni odnosi. Otrok je navezan na starše neposredno in po vzgojitelju

Pravilni razumski odnosi. Vzgojitelj vrgaja otroka neposredno in po starših

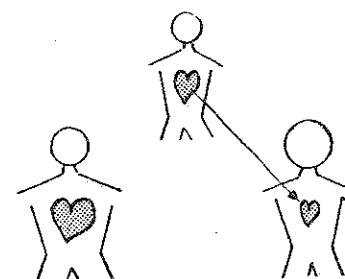
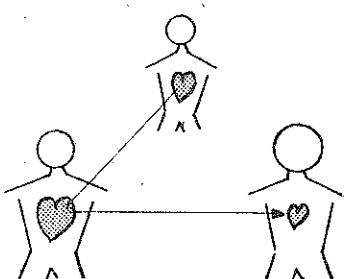
Nepравилни čustveni in razumski odnosi med otrokom, starši in vzgojiteljem

(Skice)

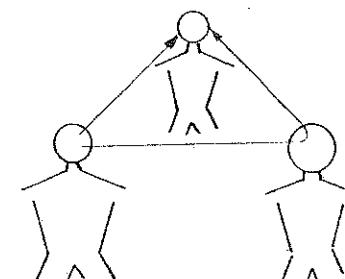
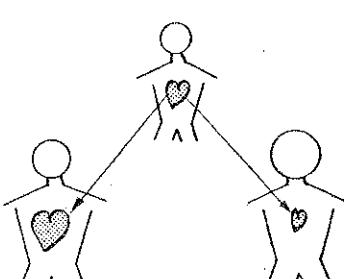
Otrok je čustveno osamljen. Niti starši niti vzgojitelj ga čustveno ne vežejo

Otrok je čustveno navezan samo na starše, vzgojitelj nima čustvene veljave

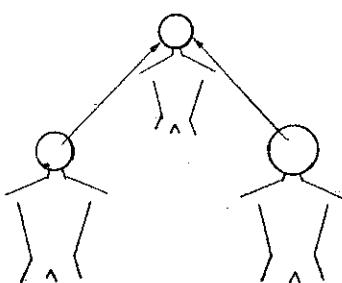
Za vzgojiteljevo čustveno vrednost skrbijo starši

Vzgojitelj otroka popolnoma čustveno okupira

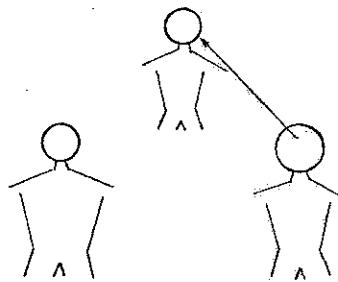

Otrok je čustveno navezan na starše in na vzgojitelja, vendar ni povezave in celote

Vzgojitelj še nadalje vodijo starši sami neposredno in po vzgojitelju

Vzgojitelj vzgaja po svoje, starši po svoje

Starši sploh ne sodelujejo pri vzgoji

Work with Parents in Pedagogue's Programm

by Jože Trček

The parents of maladjusted youth must cooperate with the processus of reeducation during the whole period of child's stay in an institution. It is the pedagogue's duty to help parents with their collaboration.

The pedagogue himself — and not only with help of social worker — has to coordinate his work with parents in the framework of reeducational programm of the institution. He must find a contact with the pupil in a recreative, individual, emotional atmosphere which should be adapted to the psycho-social dynamics of the group in which the child lives. To achieve this, the pedagogue has, above all, to reach a continuity in child's emotional treasure as a whole. The child must accept him in his natural emotional inventory which could be achieved only by his direct contact with child's parents and with his previous environment that means to the child a natural emotional basis.

The pedagogue must create a triangular interaction among him, the child, and his parents. This interaction should be intellectual and emotional.

In the intellectual triangle, the pedagogue is its heart and initiator. Its effectiveness is directed directly towards the child and indirectly towards his parents. The possibility of the parents' guiding the child themselves after his entering to the institution must be excluded in whole. If such a tendency arises the pedagogue has to prevent it, as soon as possible.

In the emotional triangle, the pedagogue's role is directive, the parents and the previous environment being its most important factors. The child should suck in emotional food directly from them and from the pedagogue. That is why continuous relations with child's home are indispensable.

The work with parents is, above all, emotional and therefore, the child must consider the pedagogue as an emotional value. But, the most difficult problem in the whole processus of reeducation is exactly the problem of finding the right measure of emotional value which is the basis for a continuous positive influence of the pedagogue.

The child must find in the pedagogue an emotional support, but the latter must avoid child's total emotional occupation. He should represent an emotional transformer, so to say, for child's natural emotional basis. Only in such a position, he will be able to settle child's emotional disorder.

Cooperation with parents has in the whole reeducational programm the same, or even more important, role than psychotherapy or social case work.

If the general education and vocational training have an independant role in educational programm, and psychotherapy and social case work in reeducational programm, the same role should be attributed to the work with the parents.